

Sillerup Mølle

Af Klaus Eggers Hansen

Engang var der i det, som nu er Haderslev Kommune femten vindmøller. Den tekniske udvikling og tidens tand har taget de fjorten, og nu står Sillerup Mølle ene tilbage som repræsentant for en nu forsvunden produktionskultur. Også den var gennem mange år udsat for et forfald på grund af dalende indtægter fra mølleriet. Den mistede blandt andet sine vinger, det som først og fremmest pryder en mølle. Men nu står den restaureret med nye vinger og er igen et smukt vartegn i landskabet og kan ses videnom.

Møllen ligger nordøst for Haderslev på Sillerup Møllevej, som strækker sig fra landsbyen Sillerup – man drejer af ved plejehjemmet – og til Ørby. Ser man på dens placering på landkortet, vil man opdage to ting, som har været af betydning for dens liv, som forretning og arbejdsplads. Som skik var i gamle dage, er der ca. en mils vej til de andre møller, som engang var beliggende i Anslet, Åstrup og Bæk. Det gav en afstand, som bønderne fandt overkommelig at tilbagelægge for at få ordnet malingen af kornet til brød og svinefoder. Det andet, man bør bemærke ved et besøg på møllen, er dens placering i landskabet, rejst som den er på kanten ad den nordlige side af Sillerup ådalen, hvor der fra de vestlige og sydvestlige retninger er frit løb for vinden over en strækning på mange kilometer. Også fra de andre verdenshjørner er der gode vindforhold. Det har betydet meget for arbejdsmulighederne på møllen.

Sillerup Mølle er efter sin type og efter danske forhold en stor mølle; den er grundmuret fra jord til hat og derved en meget stærk mølle. Den har seks etage, lofter: undermølle, broloft, kværnloft, stjernhjulsløft, lorris- eller hejseløft og hat loft, og bygningerne under vinger 20,7 m høj. Den er forsynet med fire kværne og en skalkværn, hvilket sidste er en sjældenhed, da i Danmark kun Damgaard Mølle ved Hovslund og Sillerup Mølle har bevaret boghvedeanlæg. I det hele taget må møllemaskineriet betegnes som meget intakt og i en form, som det anvendtes omkring århundredskiftet. Vingerne er 22 m lange hver og kraftige, lavet som bryststykke vinger. I 1927 forsynedes møllen med en dieselmotor til brug i vindstille perioder, en Deutz model 1914, som stadig er gangbar.

Op til midten af forrige århundrede var der mange møller endnu de små stubmøller, men fra det tidspunkt havde de såkaldte hollændere overtaget det meste møllearbejdet. Sillerup Mølle er en såkaldt gallerihollænder, betegnet således efter den rundgang – galleri – som møllen er forsynet med som sted for betjeningen af vingerne. Galleriet kaldes også svikstilling.

Til Møllen hører også et ovnhus, som af mølleren anvendtes dels til forsyning af egen husholdning, men især til at bage brød af det korn, mølleren fik i betaling for sit arbejde med at male folks korn. Dette korn omsattes til brød, dvs. rugbrød, som solgtes. Dette bagehus er igen i stand til at bage brød.

Alle bygninger tilhører nu den nuværende ejer af møllen, Den Selvejende Institution Sillerup Mølle; også stuehuset og de gamle avlsbygninger. Men det er muligt at se det gamle bygningskompleks udefra.

I århundreder har mølleriet i Danmark været er privilegeret håndværk, hvis udøvelse krævede kongens tilladelse. Det var endnu sådan, da Laue Enevoldsen fra Angel i oktober 1858 af møllejer H.I.Staal i Taarning ved Christiansfeld køber en ret til etablering af en kornvejmølle i Sillerup distrikt, som Staal havde erhvervet ved Det kongelige Ministerium for Hertugdømmet Slesvig. Laue Enevoldsen ansøgte ministeriet om tilladelse til overdragelse af denne etablerings ret og fik den bevilget den 11. januar 1859. Bevillingen er dateret den 27. januar 1859. Den 10. februar samme år fik Laue Enevoldsen byggetilladelse til at opføre kornvejmøllen på Sillerup Mark med angivelse af pligtige afstande til veje. Den 16. april 1859 indskrives der en byggekontrakt med møllebygger Niels Kjær fra Nr. Bjert ved Kolding om udførelse af møllebyggeriarbejdet, dvs. alt arbejde i træ, og den 2. maj indgik Laue Enevoldsen byggeakkord med murermester G.T.Dücker om alt murerarbejdet ved mølleanlægget og de tilhørende bygninger. En byggeakkord, der vist desværre bidrog til Dückers konkurs.

Alt arbejde udføres i sommeren 1859 i tiden fra maj til oktober – seks måneder! – hvilket ses af, at driftsregnskabet for møllen begynder 1. november 1859. En imponerende arbejdsindsats. Af de detaljerede byggeregnskaber, som ved et tilfælde for nogle år siden blev fundet på Fyn hos en slægtning til Laue Enevoldsen og nu er overdraget Landsarkivet i Aabenraa, ses det, at mange mennesker har været involveret i projektet.

Ved sammenligning mellem byggeakkorden og de faktiske forhold ses det, at byggeplanerne er blevet ændret undervejs: Stuehuset blev aldrig opført, møllen fik kun tilbygget én fløj, som også blev på mere end de planlagte tre fag. Til gængæld kom fløjen ikke til at fungere som kornmagasin, men som bolig for en stor møllefamilie. Det eksisterende ovnhus nævnes ikke i byggeakkorden, men optræder i byggeregnskabet.

Anlæggets samlede pris var 16.442 Rdlr. 0 Mark og 5 Skilling. En meget stor sum at forrente med en tilsyneladende første årsomsætning på ca. 3.800 Rdlr.

Den økonomiske byrde har tilsyneladende været for tung for Laue Enevoldsen, idet Christian Gottlieb Nielsen fra Kværn den 10. december 1860 får koncession på Sillerup Mølle. Den 11. marts 1863 opnår Heinrich Wilhelm Freese fra Nortorf i Holsten samme koncession, og siden da og så længe møllen var i daglig drift, ejedes den af slægten Freese. Af driftsregnskabet for det første drifts år og af spor i møllebygningen fremgår det, at møllen oprindeligt har været anlagt til konsumproduktion, nemlig mel og gryn. Den havde to ”pelstene” til afskalning af korn og to kværne. Dette ændredes - formentlig i 1880'erne til en pelsten og efterhånden fire kværne, og produktionen af skjøt (svinefoder) malet af byg bliver det overvejende arbejde.

Ved møller Thomas Freeses død den 30. juli 1883 ophørte driften af Sillerup Mølle efter 124 års aktivitet.

I 1984 på møllens 125-årsdag stiftede Selskabet til Bevarelse af Gamle Bygninger i Haderslev en selvejende institution med det formål ”til glæde for almenheden at erhverve, restaurere og bevare i driftsklar stand” denne sidste vindmølle i Haderslev Kommune, dels som et kulturminde om egnens landbrugsmæssige produktionshistorie, dels som et samlingspunkt og udflugtssted for befolkningen.

Efteråret 1985 overtog institutionen i overensstemmelse med aftale truffet med Thomas Freese inden hans død ejerskabet til møllen, og siden da har denne institution i samarbejde med støtteforeningen Sillerup Møllens Venner forestået vedligeholdelsen og restaureringen af møllen. I

1983-84 blev møllen opmålt med støtte fra Planstyrelse, som det hed dengang. 1985-86 fik møllen ny svikstilling (rundgang). I 1987-88 blev alt murværk ude og inde rensset af, repareret og kalket. I 1989 fornyedes krøjeværket til drejning af møllehatten og selve hatten repareredes. Samme år sattes ovnhuset i brugbar stand. Møllemaskineriets tænder i tandhjulene udskiftedes i vinteren 1992-93, og endelig i foråret 1994 i april afsluttedes restaureringens store arbejde med opsætning af nye vinger. I 2014-15 fik Den Selvejende Institution Sillerup Mølle igen nye vinger, ”svikstilling” og nyt tagpap på møllehatten. Kværne- og boghvedeanlægget i møllen blev renoveret, samt gulve og bjælker.

Igennem hele restaureringsfasen har møllen været åben for publikum, og der har årligt af Sillerup Møllens Venner været afholdt bagedage og rundvisnings arrangementer, ligesom den i sommerperioden fra maj til slutning af august har været åben for gæster. Der har i årenes løb været mange besøgende – ikke mindst børnehaver og skoler, samt turister fra ind- og udland.

Møllen indvies officielt den 19. juni 1994 om formiddagen på det som kaldes ”Dansk Mølledag”, hvor over 100 danske møller vises frem og kører med vingerne og maskineri. Sommeren igennem indtil den 31. august er der åbent for publikum hver søndag kl. 13-16, hvor der er rundvisning. De øvrige dage kan møllen i dagtimerne beses udefra. Møllelauget byder alle velkommen på Sillerup Mølle!